

ONKO DIALOGISUUS LUONNOLLISEN KIELEN ERITYISPIIRRE?

Tommi Nieminen, Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos

Artikkeli koostuu keskustelunavauksesta, jonka mukaan dialogisuuden –sellaisena kuin se määritellään esim. venäläisessä dialogistisessa koulukunnassa – voisi nähdä oleelliseksi mutta usein ohitetuksi luonnollisen kielen ominaispiirteeksi. Toistaiseksi esitettyjen luonnollisen kielen piirteiden, joista esitän katsauksen Mikko Korhosen (1994) viiteluetteloon perustuen, ei voi sanoa tavoittaneen kielen ”erityisluonnetta” (sikäli kuin tällaista on) muihin semioottisiin järjestelmiin verrattuna; monet alan tutkijat kuitenkin kokevat, että kieli eroaa muista järjestelmistä ei vain määrällisesti (sitä että siinä on enemmän elementtejä ja sääntöjä) vaan laadullisesti. Dialogisuus vaikuttaa tavoittavan perinteisiä piirteitä piirteitä paremmin ihmisen viestinnän sen erityispiirteen, joka tekee luonnollisesta kielestä ainutkertaisen.

Avainsanat: Luonnollinen kieli, kielen evoluutio, dialogisuus.

LUONNOLLISEN KIELEN KÄSITE JA MERKITYS

Yleisen kielitieteen kanonista tutkimuskohdetta on suomeksi tavattu kutsua luonnolliseksi kieleksi. Luonnollinen kieli yhdistää kaikkia ihmiskieliä toisiinsa eli muodostaa siten erityiskielen tutkimuksista yleiseen kielitieteeseen; tämä on termin ”keskihakuinen” funktio. Termillä on myös ”keskipakoinen” funktio: sillä erotetaan yksi ihmiselle ominainen ja niin ihmisyhteisöille kuin -yksilöille erityisen tärkeä viestintäjärjestelmän kaikista muista. Kiinnostukseni kohteena on tässä jälkimmäinen merkitys ja nimenomaan siinä mielessä, kuin luonnollinen kieli pyritään

---

Kirjoittajan yhteystiedot:
Tommi Nieminen
Sähköpostiosoite: tommi.nieminen@legisign.org

Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

University of Jyväskylä, Department of Languages
P.O.Box 35, 40014 University of Jyväskylä

erottamaan kvalitatiivisesti erilleen muiden eläinten viestintäjärjestelmistä.

”Luonnollisuudella” käsitteessä viitataan ennen kaikkea siihen, että sen tarkoite on viestintäjärjestelmä, jota kaikissa tunnetuissa ihmisyhteisöissä kaikki tiettyä ikää vanhemmat normiyksilöt ”luonnollisesti” osaavat käyttää ja käyttävät keskinäiseen viestintäänsä. Luonnollinen kieli ei ole sidoksissa ihmisen kulttuuriin eikä siten erota ihmisyhteisöjä toisistaan, vaan on ihmislajin lajityypillinen, lajia luonnehtiva ominaisuus. Toisaalta se ei ole synnynäinen ominaisuus vaan kunkin yksilön on opittava (tai ”omaksuttava”) se yhteisössään ja yhteisöltään yksilönkehityksen varhaisvuosien aikana. Pitkään luonnollisen kielen käsitteen alle ei hyväksytty viittomakieltä, koska modernia kulttuureita edeltäneitä pelkästään viittomakieleen perustuvia kieliyhteisöjä ei tunneta, mutta viime aikoina viittomakieli tyypillisesti on luettu mukaan. Tämä kuitenkin johtaa käsitteen abstraktistumiseen: luonnollisen kielen käsitteen keskihakuisessa mielessä yhtäläisyydet puhutun

ja viitotun kielen välillä on haettava vielä abstraktimmalta tasolta kuin puhuttuja kieliä toisiinsa kytkettäessä.

Niin yhdistävää kuin erottavaakin funktiota voi pitää osana yleisen kielitieteen teoriaperustaa. Ensin mainitussa merkityksessä luonnollinen kieli muodostaa hypoteesin tai prinssiipin siitä, että kaikki kielinä pidetyt järjestelmät ovat todellakin jossakin mielessä yhtä; tältä kannalta luonnollisen kielen määrittelyssä on kyse kielen universaalin etsimisestä. Toisessa merkityksessä taas luonnollisen kielen tutkimus erotetaan erityiseksi erityisalueeksi semiotiikan koko kentästä, ja tutkimus tähtää siihen, että ihmisen – varsinkin kiistatta menestyneimmän – viestintäjärjestelmän erityisluonne ja erot muihin mahdollisiin järjestelmiin nousevat keskiöön.

Erottavassa mielessä luonnollinen kieli oletettiin ennen kielen evoluution tutkimuksen uutta nousua (1970-luvulta alkaen) yleisesti tosiasiaksi, jota ei tarvinnut todistaa. Kielitiede ei juurikaan ollut kiinnostunut löytämään sitä nimenomaista erottavaa tekijää, jonka perusteella kielen erityislaatu, *laadullinen* ero suhteessa muiden eläinlajien viestintäjärjestelmiin, osoitettaisiin. Jos jostakin, tämä kertoo vakiintuneesta antroposentrisestä näkökulmasta. Tieteenalan tutkimuskohde on siinä määrin kaikille ilmeinen, että sen on voitu pragmaattisesti olettaa olevan ongelmita rajattavissa. Sitä ei ole tarvis eksplikoida, koska se on arjesta tuttu ja tieteen käytännössä vakiintunut, ja nämäkin näkökulmat ovat viimeisten kahden ja puolen vuosituhaten ajan kirjallisissa kulttuureissa kyenneet kaiken aikaa vahvistamaan toisiaan. Esimerkiksi laskiessaan nykyaikaisen kielitieteen meta-teoreettista perustaa Ferdinand de Saussure (1916, 23–) rajaa tieteenalan tutkimuskohdetta lähinnä sikäli, että hän irrottaa arjesta tutun ilmiön piiristä seikat, joihin katsoo tieteellisen tutkimuksen olevan järkevää (ja mahdollista) tarttua. Hänen huolenaan ei ole

kielen erottaminen ei-kielestä tai muista mahdollisista viestintäjärjestelmistä.

Tyyppillisessä nykykielitieteen esittelytekstissä luonnollisen kielen käsite mainitaan vain lyhyesti. Esimerkiksi Fred Karlsson (1998, 2) luonnehtii luonnollisen kielen käsitettä vain lyhyesti kolmen tekijän avulla. Luonnollisen kielen ominaisuuksista hän mainitsee, että (1) kieli on syntynyt ja kehittynyt luonnollisesti viimeisten tuhansien vuosien aikana, että (2) ihmislapsi omaksuu kielen ilman muodollista opetusta ja että (3) ihmiset käyttävät sitä arkitilanteissa viestintävälineenä. Luonnehdinnan ensisijainen päämäärä on erottaa luonnollinen kieli epäluonnollisista, keinotekoisista ja formaalisista kielistä (esperanto, loglan, lojban, aritmeettiset ja loogiset notaatiot, ohjelmointikieliet jne.), mikä on yleinen strategia kielitieteessä. Muiden eläinten (tai elottoman luonnon) merkkijärjestelmät rajautuvat pois kuin itsestään. Karlssonin luonnehdinta olisi määritelmänä sikäli ongelmallinen, että viittaukset ihmisiin kahdessa jälkimmäisessä kohdassa sulkevat pois mahdollisuuden – ainakaan tieteenalan sisällä pysytellen – tarkastella ihmisen kieltä suhteessa muiden eläinten viestintäjärjestelmiin. Kieli ymmärretään kulttuuri-ilmiöksi ja kulttuuri helposti vain ihmiselle kuuluvaksi ilmiöksi, vaikka biologisessa katsannossa kulttuuri nimenomaan on biologinen ilmiö: se kuuluu lajille ja sillä on oma evolutiivinen historiansa (Ylikoski & Kokkonen, 2009, 230–).

Kielen evoluution tutkimukselle ihmisen kieltä muihin viestintäjärjestelmiin kontrastoiva näkökulma on sen sijaan ensisijaisen tärkeä. Ihmistä voi hyvällä syyllä pitää erityisen menestyneenä eläinlajina, ja harva epäilee, etteivätkö kieli ja kielikyky olisi menestystarinan keskeisiä osatekijöitä – mutta mikä lopulta erottaa ihmisen kielen kaikista muista? Juuri tähän käyttötarkoitukseen tarvitaan luonnollisen kielen keskipakoista määritelmää. Määritelmä muodostuu käytännössä

tyypillisesti ominaispiirteiden luetteloksi. Varsinaista erottavaa tekijää, joka osoittaisi tiukasti kielen erityislaatuja, ei ole helppoa löytää. Piirrekimppujen vika distinktiivisessä tehtävässä on kuitenkin ilmeinen: ne eivät lopultakaan osoita laadullista vaan *määrällistä* eroa suhteessa muihin mahdollisuuksiin.

Venäläisen dialogistisen koulukunnan (ks. esim. Lähteenmäki, 2002) esiin nostama kielen dialogisuus on yksi kiinnostava mahdollisuus löytää kielen erityisluonnetta kuvaava yksittäinen piirre. Todellinen diskursiivinen sosiaalisuus, johon dialogisuudella tässä viitataan, jäi kielitieteessä luonnollisen kielen ominaispiirteenä pitkään vähälle huomiolle. Kieli määriteltiin joko abstraktina, puhujista irrallisena systeeminä, sosiaalisena vain sanan väljässä mielessä, tai täysin kompetentin (aikuisen) puhujan hallussa olevana resurssina tai kompetenssina, joka samoin teoreettisin vippaskonstein irrotettiin niin puhujasta, puheyhteisöistä kuin puhuvasta lajistakin. Kummassakin määritelmätavassa kieli reifioidaan puhujista ja tilanteista erilliseksi abstraktiksi järjestelmäksi, jonka ominaispiirteiden kannalta sen luonteenomaisella käytöllä ei ole merkitystä. Kielen evoluution tutkimuksessa kielen sosiaalisuus on alusta saakka ollut korostuneesti läsnä. Ensimmäisiä ja tärkeimpiä edellytyksiä kielen evoluution ymmärtämiseksi on nykykielen funktioiden keskinäisten painoarvojen realistinen arviointi. Stereotyyppia kielestä kognitiivisen tiedon välittäjänä putoaa tällöin väistämättä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja toisiin vaikuttamisen taakse (esim. Aitchison, 1996, 24–25).

Sosiaalisuudelle ja kielelle jää silti monia erilaisia liittymäpintoja. Wittgensteinin privaattikielen vastainen argumentti (1953, § 258–) on yksi näistä, muttei erityisen suurimerkityksinen tässä kontekstissa. Koska kyse on kokonaisten lajien viestintäjärjestelmistä, lähinnä filosofiaan tai kielitieteen metateoriaan kuuluva pohdiskelu rajatapauksista ja

niiden tulkinnasta ei käy kovin oleelliseksi. Tästä huolimatta tuonnempana esimerkkinä käyttämässäni Mikko Korhosen (1994) luettelossa piirre mainitaan, vaikka lähinnä näin kyetään kategorioimaan kieli useampien yksilöiden välisessä käytössä olevaksi viestintäjärjestelmäksi.

Huomattavasti tärkeämpänä sosiaalisuuteen liittyvänä kielen ominaispiirteenä voi pitää kielen kontekstisidonnaisuutta. Se nostaa esiin myös kysymyksen tilanteesta relevanssista kielen perusominaisuutena (Dessalles, 1998). Kielenilmauksen merkitys ratkeaa viime kädessä vasta käyttökontekstissa siten, että ilmauksen relevanssi suhteessa aiempiin ilmauksiin ja muuhun tilanteeseen täyttää ilmauksen jättämät episteemiset aukot. Relevanssin tilanteisen luonteen vuoksi puhuja, viestin lähettäjä, ei yksin voi taata ilmaustensa merkityksellisyyttä, vaan hänen on kyettävä asettumaan vastaanottajan asemaan ja nähtävä tilanne tämän kannalta. Jollei tämä ole helposti tai ilmeisesti saavutettavissa, päädytään tilanteeseen, jossa merkitys on neuvoteltava. Dialogisen kielitieteen yhden perusteesin mukaan jokainen lausuma on aina dialoginen eli odottaa vastaanottajan toimia (Lähteenmäki, 2002, 193), mikä muodostaa hyvän lähtökohdan merkitysneuvottelun ymmärtämiseksi.

Ennen kuin tarkastellaan tätä ominaisuutta luonnollisen kielen yhtenä tärkeänä ominaispiirteenä, katsahdetaan kuitenkin siihen, millaisin piirtein luonnollista kieltä tyypillisesti on luonnehdittu.

OMINAISPIIRTEIDEN PUDOTUSPELI

Käyttökelpoisen luettelon luonnolliselle kielelle modernin kielitieteen aikana esitetystä ominaispiirteistä löytää esimerkiksi Mikko Korhosen postuumisti julkaistusta kielen evoluutiokatsauksesta *Kielen synty* (1994,

33–38). Korhonen on koonnut luetteloonsa tyypillisimmät keskustelussa esiintyvät piirteet. Tarkastelen seuraavaksi niitä hänen esitysjärjestyksessään esittäen samalla joitakin huomioita. Kuten havaitaan, Korhosen luettelemat piirteet toimivat lähinnä puhuttua kieltä luonnehtivina tekijöinä, ja näinkin tarkasteltuna niistä löytyy heikkouksia. Ne eivät varsinaisesti sittenkään tavoita syytä siihen, miksi ihmisen kieltä pitäisi pitää erityisenä kaikkien tutkittujen järjestelmien joukossa.

Puheääni

Luonnollinen kieli perustuu (uloshengitys-)ilmavirran modulointiin.

Kommentti: Ensinnäkin on kysyttävä, miksi tämä piirre olisi luonnollisen kielen kannalta *merkittävä*. Se kieltämättä erottaa luonnollisen kielen monista muista semioottisista systeemeistä, mutta ihmisen kielikyvyn erityislaadun kannalta sitä ei apriorisesti voi pitää merkityksellisenä, minkä osoittaa paitsi kirjoitettu kieli myös (nytemmin) viittomakieli. On totta, että sellaisia kieliyhteisöjä ei tunneta, joiden viestintä ensisijaisesti perustuisi kirjoitettuun tai viittomakieleen, kun taas puhuttu kieli esiintyy tässä asemassa kaikissa tunnetuissa ihmisyyhteisöissä, mutta tätä lienee siitä huolimatta pidettävä semioottisen tarkastelutavan kannalta kontingenttina toiseikkana (vaikka kielen evoluution kannalta tilanne voi olla toinen). Viittomakielen asema ”luonnollisena kielenä” on kielitieteelle ongelma lähinnä ja ennen kaikkea siksi, ettei luonnollisen kielen käsitettä aiemmin ole koettu olevan tarpeen määritellä. Viittomakielen tulo mukaan kielitieteeseen on näin merkinnyt sitä, että kielitieteen oppikirjoissa tavattavat väitteet puheäänipohjaisuudesta ja puhutun kielen primaarisuudesta joudutaan hieman epäanalyttisesti ohittamaan, ja toisaalta puhutun kielen tutkimukseen kehitetyt käsitteet on siirretty viittomakielen

tutkimukseen varsin suorasukaisesti metateoreettisesti ongelmalliseen strukturalistiseen järjestelmäänalogaan nojautuen.

Kielen evoluution kannalta puheäänipohjaisuus on kieltämättä kiinnostava piirre vähintäänkin kahdelta kannalta. Ensinnäkin se antaa mahdollisuuden tarkkailla fossiilievindenssistä puheäänipotentialin kehittymistä. Sellaiset merkittävät anatomiset muutokset kuten kurkunpään sijainti, joka on aikuisilla ihmisillä laskeutunut selvästi alemmas kuin muilla hominideilla (Lieberman, 1998, 57–61, 139–140; Korhonen, 1994, 249–253), ovat antaneet aiheen ounastella, että puhutun, ääneen perustuvan kielen merkitys on ollut suuri ihmisen evoluutiossa jo pitkään. Laskeutunut kurkunpää on samanaikaisesti riskitekijä (sen takia on mahdotonta niellä ja hengittää sisään yhtä aikaa) ja mahdollisuus (mahdollistaa monipuolisemman puheääniteiden kirjo)¹. Toisekseen puheäänipohjaisuus ja siihen liittyvät ehdot kuten tarve hallita hengitysrytmiä antavat aiheen pohtia, missä olosuhteissa ja mistä syystä ihmiselle on kehittynyt primaarisesti äänipohjainen viestintäjärjestelmä (ks. esim. Morgan, 1972, 131–, 1990, 167–).

Lineaarisuus

Kielen merkit ovat peräkkäisiä eli seuraavat toisiaan ajassa, eivät samanaikaisia.

Kommentti: Ominaispiirteelle on kaksi tulkintaa. Triviaalimman tulkinnan mukaan lineaarisuus viittaa yleisesti merkityksen tuottamiseen ajassa etenevästi, mikä lähinnä tarkoittaisi, että kieli on empiirinen eikä transsendentaalinen olio. Kiintoisamman tulkinnan mukaan lineaarisuus tarkoittaa kielen ilmausten koostumista toisiaan seuraavista peräkkäisistä elementeistä kuten äännteistä, morfeemeista tai lauseista. Täten se on osin

¹ En puutu tässä yhteydessä tähän Philip Liebermanin esittämään teoriaan kohdistettuun kritiikkiin.

ristiriidassa edellisen piirteen korostaman äänipohjaisuuden kanssa, sillä puheen tasolla nimenomaan voidaan havaita samanaikaista merkityksenantoa: puheen prosodiset ominaisuudet kulkevat kaiken aikaa segmentaalisten ominaisuuksien rinnalla ja voivat merkitä niistä riippumatta. Vastaavasti viitotussa kielessä merkkejäkin on mahdollista tuottaa yhtäaikaaisesti. Ajatus lineaarisesti peräkkäisistä äännesegmenteista on kirjoitetun kielen tieteellisen kuvauksen tarpeita varten synnyttämä abstrakti representaatio, jolle ei ole täydellistä vastinetta diskurssin todellisuudessa (Linell, 2005, 60–62; Port, 2008).

Merkitys

Kielellinen viestintä on merkityksellistä eli sillä on säännönmukainen suhde ”todellisen tai kuvitellun maailman kohteisiin, tapahtumiin ja tilanteisiin”.

Kommentti: Missä tahansa semioottisessa järjestelmässä merkillä on tulkinta, muuten kyseessä ei edes ole semioottinen järjestelmä. Piirteen tehtävänä on lähinnä luokitella luonnollinen kieli merkkijärjestelmäksi.

Sosiaalisuus

Kieli on ensi sijassa yhteisön, ei yksilön ominaisuus, ja ns. privaattikieli on mahdoton (Wittgensteinin privaattikieliargumentti).

Kommentti: Aivan kuten kaikki merkkijärjestelmät ovat ”merkityksellisiä”, kaikki viestintäjärjestelmät ovat sosiaalisia, joten väittämä lähinnä luokittelee luonnollisen kielen viestintäjärjestelmäksi.

Riippumattomuus tarkoitteesta

Kielen symbolien on aina mahdollista olla arbitraarisia.

Kommentti: Arbitraarisuudella tarkoitetaan tavallisesti ei-ikonisuutta ja ei-indek-

saalisuutta: merkki ei ole tarkoitteensa kuva eikä suoraan siihen kausaalisesti kytköksissä. Ikonisuus ja indeksaalisuus eivät kuitenkaan ole absoluuttisia merkkiedustuman ominaisuuksia, vaan nimenomaan semioottisia *tulkintoja* joidenkin kahden ulkomaailman objektin välisestä suhteesta. Jotta esimerkiksi jokin x on ikoni jostakin y :stä, täytyy esittää vähintään yksi sellainen piirre p , jonka suhteen näin on, ja p näin ”projisoidaan” niin x :n kuin y :nkin ominaisuudeksi osana x :n tulkintaa merkiksi (merkiksi ylipäänsä ja merkiksi y :stä nimenomaisesti). Periaatteessa kaikki maailman objektit ovat ikoneja kaikista muista maailman objekteista, koska aina on löydettävissä jokin tai joitakin sellaisia piirteitä, joiden perusteella ne edelliset muistuttavat jälkimmäisiä – viime kädessä jo se, että kummatkin ovat *objekteja* ja nimenomaan objekteja samassa maailmassa, tekee niistä potentiaalisessa mielessä ikoneja toisilleen ja toisistaan. Merkkisuhteen kannalta ikonisuus on kuitenkin aina semioosissa tulkittua ja merkin toiminnan kannalta mielekästä, eikä siten ole absoluuttisessa mielessä käytettävissä minään tunnuspäiirteenä erottamassa maailman objekteja toisistaan.

Suhteellisessa mielessä arbitraarisuus on toki ominaisuus, joka on helppo yhdistää luonnollisen kielen luonteeseen. Kielen merkkejä hallitsee konventio, joka on riippumaton merkkien ikonisuudesta: *hevonen* merkitsee ’tiettyä eläintä’ ja jopa *subista* ’tietynlaista ääntä’ periaatteessa siitä riippumatta, mikä on merkin konventionaalisen muodon ja sen konventionaalisen tulkinnan välinen suhde. Se, että jälkimmäiseen, muttei edelliseen, merkki–merkityspariin liittyy vahvasti ikonisuus, on nimenomaan tämän merkin tulkinnan konventionaalinen ominaisuus: yhtä hyvin samaa ääntä voitaisiin kuvailla sellaisella äännejonolla, joka ei muodoltaan muistuta lainkaan nyt käytössä olevaa, esim. *rapata*. Luonnollisessa kielessä suuri osa merk-

ki–merkityssuhteista on irtautunut ikonisuudesta nimenomaan siten, ettei ikonisuus ole konventionaalinen osa merkin tulkintaa; mutta toisaalta, sama pätee myös moniin muihin (niin ihmisen kuin muidenkin eläinten) merkkijärjestelmiin.

Diskreettisyys

Kielen yksiköt eivät voi olla enemmän tai vähemmän samoja, vaan ne joko ovat eri yksiköitä tai samoja yksiköitä.

Kommentti: Tämä piirre kuvaa luonnollisen kielen merkkejä (ja ehkä, vaikkei aivan samassa määrin, merkkien osiakin eli kaksoisjäsennyksen alempaa osapuolta) varsin hyvin. Sanan *hevonen* äännerakennetta jatkumonluonteisesti muuntelemalla – ”enemmän tai vähemmän puhunnosta *hevonen* muistuttava puhunnos” – ei systemaattisesti saada aikaiseksi viittausta semanttiseen jatkumoon ’enemmän tai vähemmän hevosta muistuttava objekti’ tai päinvastoin. Tietyn muodon suhde tiettyyn merkitykseen on kielessä monin tavoin dynaaminen, mutta sanomalla *hefonen*, *ševonen* tai *hevonmenn* ei viitata esimerkiksi objekteihin, jotka muistuttavat hevosta ole-matta hevonen.

Riippumattomuus ajasta ja paikasta

Kielellistä viestiä ei rajoita sen tuottamisen tai vastaanottamisen konteksti. Piirteellä tavoitellaan perinteistä jakoa symboli- ja signaalijärjestelmiin siten, että signaalien (kuten varoitushuutojen) katsotaan olevan kausaalisesti sidoksissa määräkontekstiin.

Kommentti: Myös joidenkin ”signaalijärjestelminä” pidettyjen viestintäjärjestelmien kuten kädellisten äänisignaalien on myös havaittu olevan ajasta ja paikasta dekontekstuaalisoitavissa (Whiten & Byrne, 1988). Tällöin nekin irtautuvat tarkoitteen ajasta ja paikasta

perinteisten ”symbolijärjestelmien” tapaan. Toisaalta uudempi kielitiede on kaiken aikaa pyrkinyt korostamaan nimenomaan merkityksen (aika-paikkaista) tilanteisuutta myös luonnollisessa kielessä, joten piirre on monin tavoin ongelmallinen.

Avoimuus

Kielenyksiköiden määrällä ei ole periaatteellista rajaa, vaikka käytännön rajoituksia esiintyykin.

Kommentti: Piirteestä on vaikea sanoa, käytetäänkö sitä ennen kaikkea kvalitatiivisessa vai kvantitatiivisessa mielessä, samoin kuin on vaikea varmasti sanoa, missä määrin piirre ainakaan edellisessä mielessä erottaa luonnollisen kielen muista merkkijärjestelmistä. Kvantitatiivisessa mielessä on totta, että luonnollisessa kielessä on niin suuri määrä merkkejä, ettei muista luonnollisista merkkijärjestelmistä tunneta hyvää vastinetta. Tämä kuitenkin liittyy lähinnä siihen paljon kiinnostavampaan (kvalitatiiviseen) tosiasiaan, että luonnollinen kieli on kykenevä sopeutumaan hyvin erilaisiin kulttuuriympäristöihin ja toimimaan viestinnän välineenä yhtä menestyksekkäästi kaikkialla. Kvalitatiivisessa mielessä kyse on ehdottomasti yhdestä luonnollisen kielen merkittävimmästä ominaispiirteestä, mutta tietomme rajoittuneisuus muiden eläinten viestintäjärjestelmistä tekee vaikeaksi lopullisesti arvioida, missä määrin kyseessä on ihmisen kielen ainutlaatuinen, ihmiselle lajityypillinen ominaisuus. Kvantitatiivisessa mielessä voidaan astetta varmemmin todeta ihmiskielen merkkien määrän vaikuttavan ylivoimaisen suurelta muiden eläinten järjestelmiin nähden, mutta koska kieli sopeutuu käyttötarpeisiin, tämä kertoo vähintäänkin yhtä paljon kielen käyttötarpeiden moninaisuudesta eli ihmiskulttuurin kompleksisuudesta kuin itse kielen ominaisuuksista.

Produktiivisuus

Kielenyksiköistä voidaan rakentaa periaatteessa ääretön määrä erilaisia kielellisiä viestejä.

Kommentti: Niin Saussuren semiologian kuin Peircen semeiotiikankin (ks. Nieminen, 2002a, 125) kannalta merkkiyhdistelmää voidaan tarkastella holistisesti yhtenä merkinä, joten produktiivisuuden erottaminen avoimuudesta on lähinnä representaatiotason valintaan liittyvä seikka. (Se, missä määrin holistisuus eli ei-kompositionaalisuuden periaate on mielekäs, on taas toinen asia ja menee ohi aiheeni.)

Kaksoisjäsenmys

Kielen merkitykselliset yksiköt, joita on hyvin suuri ja periaatteessa rajaton määrä, koostetaan jäännöksettömästi huomattavasti pienemmästä, rajallisesta merkityksettömien yksiköiden eli äänteiden joukosta.

Kommentti: Kaksoisjäsenmys on mielenkiintoinen ominaispiirre. Piilevästi se on ollut tutkimuksessa läsnä kielitieteen alusta saakka segmentaalisten fonografisten kirjoitusjärjestelmien muodossa, ja kieltä on koko tunnetun kielitieteen ajan kuvattu ennen kaikkea kirjoitetun muotonsa kautta; Roy Harris (2000, 18) jäljittää myytin kirjoitetusta kielestä puhutun kielen yksinkertaisena representaationa aina Platoniin saakka. Kesti kuitenkin 1900-luvun puoliväliin, ennen kuin André Martinet (1949) ja Charles Hockett (1958) tahoillaan kehittivät käsitteelle termin (Martinet'lla *double articulation*, Hockettilla *duality of patterning*). Tätä voi halutessaan pitää osoituksena siitä, ettei tulkinta ole itsestäänselvä.

Kaksoisjäsenmys vaikuttaa parhaalta ominaispiirteeltä erottamaan luonnollisen kielen yksin muista viestintäjärjestelmistä. Se on kuitenkin ainakin osin refleктоivan analyysin

tuote. Jos tarkastellaan esim. liikennemerkkijärjestelmää, on helppo nähdä se osin ”kaksoisjäsennettyinä”: merkkien muodot ja värit ovat vakioituja. Niillä on kuitenkin nimenomaisesti myös merkitys, toisin kuin – väitetysti – kaksoisjäsennyksen alemman tason elementeillä kielessä (olivatpa ne äänteitä, puolitavuja, tavuja tai mitä tahansa). Ero luonnolliseen kieleen on silti suhteellinen: myös kielessä joissakin tapauksissa äänteillä on merkitys (suomen ö-vokaalin pejoratiivisuus tai englannissa sanassa *restaurant* ajoittain käytetyn ranskalaisen nasaalivokaalin sosiaalinen stilistisyys tästä esimerkkinä). Toisaalta voidaan kysyä, onko kirjoitusjärjestelmän representoima tila todellinen puhtaasti puheeseen perustuvaa kieliyhteisöä ajatellen, tai, onko taipumus nähdä merkitykselliset yksiköt jäännöksettömästi segmentaalisten äänteiden muodostamina jonoina kirjoitettuun kieleen perustuva analyysiharha. Kaksoisjäsennyksellä on psykologisen todellisuuden leima, joka saattaa olla pettävä ja perustua pitkään perinteeseen kielen analyttisessä tarkastelussa.

Kaksoisjäsennystä voi silti pitää yhtenä luonnollisen kielen kiinnostavimmista potentiaalisista piirteistä. Sen etuna on, että sen avulla merkkijärjestelmän avoimuus on helpposti ymmärrettävissä ja selitettävissä. Täten kaksoisjäsenmys jää Korhosen luettelosta liki ainoaksi sellaiseksi piirteeksi, jota nimenomaisesti voi pitää luonnollista kieltä muista järjestelmistä erottavana piirteenä, ellei muuten niin siksi, ettei muiden eläinten viestintäjärjestelmän merkkejä toistaiseksi tiedetä voitavan vastaavalla tavalla purkaa osiinsa.

DIALOGISUUS

Tyypillinen luonnollisen kielen ominaispiirteiden luettelo jättää tilanteen vielä varsin avoimeksi. Monet piirteistä lähinnä kategorisoivat kieltä kieleksi tai luonnehtivat kieltä viestintäjärjestelmänä, eivät niinkään erota

sitä kaikkien viestintäjärjestelmien joukosta erityistapaukseksi. Evolutiivisen tutkimuksen kannalta tämä ei ole puute, päinvastoin: evolutiivinen tutkimusote nimenomaan edellyttää, että jotakin ihmiselle ominaista piirrettä voidaan verrata sen homologiseen muotoon ihmislajin lähisukulaisilla (Buller, 2009, 63–64). Jos kuitenkin on niin, ettei luonnolliselle kielelle ole löydettävissä sellaista yhtä piirrettä, joka olisi yksin sille ominainen, luonnollinen kieli on yksinkertaisesti ”samaa luokkaa” muiden järjestelmien kanssa: kvantitatiivisesti, ei kvalitatiivisesti erilainen. Tämä on jo kannanotto joitakin kielen evoluutiosta esitettyjä näkemyksiä vastaan.

Dialogisuus antaa (kaksoisjäsenyyksen ohella) erottavan piirteen olemassaololle toisen tilaisuuden. Ihmistä ja sen lähisukulaisia yhdistää kompleksinen sosiaalisuus, jolla näyttää olevan yhteys myös näihin lajeihin kuuluvien yksilöiden tehostuneisiin kognitiivisiin kykyihin (Worden, 1998, 151–153; Ylikoski & Kokkonen, 2009, 56–57). Kompleksisuus tarkoittaa mm. sitä, että sosiaalisessa viestinnässä kyse ei ole pelkästään yksilöltä toiselle kulkevasta informaation virrasta vaan myös – ja jopa ennen kaikkea – toisten yksilöiden manipulaatiosta, mihin totta kai sisältyy myös mahdollisuus johdatella toista yksilöä harhaan virheellisellä tai tekaistulla informaatiolla (Noble, 2000). Tietyissä mielessä pitää voida lukea toisen yksilön mieli (*mindreading*: Krebs & Dawkins, 1984; Whiten, 1988) voidakseen ohjata sitä harhaan, ja tässä niin ihmiset kuin ihmisapinatkin ovat varsin eteviä (Donald, 1998, 56). Ragnar Rommetveitin ilmausta käyttäkseni ihminen, toisin kuin muut eläimet, osaa kiinnittää huomionsa sinne, minne toinen haluaa sen kiinnitettävän, seurata toisen huomion suuntaa (”attunement to the attunement of other”, Rommetveit, 1992, 21, kohta 11).

Kyse ei ole vain harhaan johtamisen mahdollisuudesta. Usein yksinkertaisenkin käskyn

ymmärtäminen vaatii sitä, että käskettävä kykenee lukemaan käskijän mielen ja näkemään tilanteen tämän kannalta relevantista näkökulmasta. Merkitysneuvottelu on dialogista toimintaa, mutta se voi olla dialogista myös epäsymmetrisesti, siten kuin taitoluistelija kuin arvostelevan tuomarin välillä: kummallakin toimijalla on omat päämääränsä, joiden toteuttamista yhteiset pelisäännöt eri tavoin rajoittavat (Dessalles, 2000, 65).

Toisen mieleen näkeminen edellyttää, että pystyy kuvittelemaan toisella olevan mieltä. Tätä kutsutaan yleensä *mielen teoriaksi* (engl. *theory of mind*), mitä hyvin tyypillisesti on esitetty yksinomaan ihmisen ominaisuudeksi kaikkien maailman eläinlajien joukosta (Savage-Rumbaugh et al., 1998, 55). Onko näin todella vai ei, on oikeastaan yhdentekevää, jos ja kun pystytään esittämään jonkinlainen jatkumo tilanteesta, jossa mielen (täyttä) teoriaa ei ole, sellaiseen, jossa se edellytetään. Esimerkiksi Sue Savage-Rumbaugh työryhmineen on vakuuttunut, että heidän kouluttamallaan bonobolla Kanzilla on mielen teoria relevantissa joskin mahdollisesti ihmistä rajoittuneemmassa mielessä (mts. 56). On myös todennäköistä, että mielen teoria liittyy kykyyn tunnistaa itsensä (engl. *self-recognition*) esim. peilistä, mikä ihmisen lisäksi on havaittu simpansseilla ja orangeilla (Donald, 1998, 55; Lock & Colombo, 1999, 622).

Otetaan yksinkertainen esimerkki arki-diskurssista. Tämä on (lähes) todellinen esimerkki jouluaterian jälkeisestä keskustelusta:

(1) Ota tuo tuosta ja vie se tuonne.

Puhunnos 1 toimii samalla oivana esimerkkinä puhutun ja kirjoitetun kielen eroista: kirjoitetussa kielessä siinä olevat avoimet deiktiset elementit, pronomini *tuo* ja adverbiaali *tuonne*, pyrittäisiin korvaamaan leksikaalisesti täysillä sisältösanoilla – siis pikemmin näin kuin päinvastoin, vaikka kielitieteessä usein

tunnutaankin ajattelevan, että puheessa nimenomaan sisältösanat ”korvataan” tilanteessa riittävillä deiktisillä elementeillä. Pronominia ja adverbiaalia säestävät yleensä (ja ainakin tässä tilanteessa) esim. kädellä osoittaminen tai päällä nyökäten tehdyt, puheen kanssa yhtäaikaiset eleet. Dialogisuus on imperatiivimuokseissa kuitenkin enemmän implisiittistä kuin merkeissä näkyvää: puhuja suuntautuu kohti kuulijaa, kohti energieettistä tulkitusta (Peirce, EP 2.409, 2.418; Zeman, 1977, 33) eli toimintaa. Kuulijan tehtäväksi tulee ymmärtää käsky ja siihen liitetyt konkreettiset tarkoitteet eli yhdistää *tu* pöydällä olevaan vatiin ja *tuonne* kylmässä varastossa olevaan toiseen jääkaappiin.

Tähän asti ilmauksessa ei ole oleellisesti mitään, mitä ei periaatteessa olisi pitkälti opettavissa vaikkapa koiralle. Suurimman vaikeuden muodostaa – kuten jokainen koira leikityttänyt tai kouluttanut tietää –, että koira ei (kieltä osaamatta) pysty seuraamaan kuin sitä deiksistä, joka on sekä puhujakeskistä että puhujalähistä, Matti Larjavaaran (1990, 95) termejä käyttäkseni, toisin sanoen muotoa *tämä*. Referentin löytäminen pelkän kielellisen viestin perusteella ilman osoittavaa elettä (vaikka sekin totta kai on luonteeltaan semioottinen) on mahdotonta, mikä sulkee myös ei-puhujakeskisyyden. Toisaalta ei-puhujalähinen deiksis (*tu*) on sekin vaikeaa, koska koira ei tyypillisesti seuraa osoittavaa käsielettä vaan osoittajan katseen suuntaa. Koira toisin sanoen pystyy vastaanottajana kiinnittämään huomionsa siihen, mihin ihminen lähettäjänä haluaa sen huomionsa kiinnittävän, muttei kykene ”heitäytymään” mukaan ihmisen huomion suuntautumiseen. Katseen seuraaminen on välittömän huomion jakamista, käsieleen seuraaminen sen sijaan jo huomion suuntaamisen konvention noudattamista. Tässä havainnollistuu dialogismin peruspiirre, ”attunement to the attunement of other”, jota Rommetveit pitääkin prototyyppi-

pisen luonnollisen kielen diskurssitilanteen hallitsevana piirteenä.

Edelleen vaikeammaksi tilanne käy, kun ilmauksen 1 sijaan käytetään ilmausta 2, joka on sekä ei-puhujakeskinen että ei-puhujalähinen:

(2) Ota se siitä ja vie se sinne.

Puhunnos 2 on lausuttu niin, että puhuja on selin niin kuulijaan kuin tarkoitteisiinsa, joten hän ei myöskään pääse käyttämään ekstralingvistisiä eleitä tehdäkseen niitä kuulijalle selvemmiksi. Viestintä toimii nyt sen varassa, että osapuolilla on ensinnäkin sama skeema (Larjavaara, 2007, 29–30) siitä, millaisesta toiminnasta on kyse. Mielen lukemisen täytyy tapahtua – ja sen täytyy olettaa tapahtuvan – kumpaankin suuntaan, jotta käskyn antaminen tässä muodossa on mielekästä. Puhunoksen mielekkyys tulkitaan suhteessa erilaisen mahdollisten toimintojen mielekkyuteen kulloisessakin tilanteessa. Tärkeä osatekijä tässä on, että kuulijan on voitava asettautua puhujan asemaan ja puhujan on voitava luottaa siihen, että kuulija kykenee siihen ja myös haluaa sitä. Kuulijan on nähtävä tilanteen mielekkyys ei niinkään omalta vaan puhujan kannalta, ja hänen on seurattava puhujan kontekstista esiin nostamia tarkoitteita eikä jääräpäisesti omiaan. Puhujan vuorostaan on asetettava tavoitteensa niin, että kuulijan on mahdollista niitä seurata.

Pelkkä vakiintunut, konventionaalinen skeema ei kuitenkaan riitä. Jotta puhujan ja kuulijan merkitysneuvottelu esimerkissä 2 toimisi, puhunoksen on myös sijoitettava oikein diskurssin virtaan. Se ”viittaa aina myös sitä edeltävään diskurssiin ja on suuntautunut vastaanottajaan ja tämän mahdolliseen reaktioon”, kuten Lähteenmäki (2002, 196) muotoilee Bahtinin dialogisten suhteiden käsitteen. Tilanteessa, jossa ruokapöytää tyhjennetään aterioinnin jälkeen, sana *se* voi

edelleen viitata periaatteessa mihin tahansa ruokapöydällä, sivupöydillä tai muuten läsnä olevaan astiaan tai muuhun esineeseen, jonka ”luonnollinen paikka” tässä tilanteessa on josakin muualla kuin siinä, missä on. Referenttiä on tällöin luonnollisinta etsiä vakiintuneen skeeman (tai ehkä vielä osuvammin skriptin, Larjavaara, 2007, 29) ja nykyisen diskurssiposition välisestä suhteesta: mitä puhuja sanoo juuri edellä? mikä on tavallinen toimintajärjestys? mitä tähän mennessä on tehty? Enää ei ole kysymys vain mielen lukemisesta vaan jopa *mielen jakamisesta* (engl. *mind sharing*).

Aivan toinen asia on, toimiiko viestintä aina. Puhunnos 2 voi epäonnistua monista syistä tai onnistua joskus vain sattumalta. Kaksi seikkaa ovat tätä ”lottoarvontaa” huomattavasti oleellisempia. Ensinnäkin, mieltä lukeva ja mieltä jakava viestintä voi onnistua ja usein onnistuuakin. Toisekseen, esimerkkien 1–2 aika äärimmilleen viety tilanteisuus on kielen nykytilassa erityistapaus, jota monin keinoin on mahdollista välttää. Kieli on dekontekstualisoituva voima, minkä ansiosta puhunnoksen voi aina esittää myös eksplisiit- tistemässä (joskaan ei välttämättä absoluut- tisesti ”eksplisiitissä”) muodossa, kuten 3:

(3) Ota puurokattila pöydältä ja vie se autotalliin.

Dekontekstualisoiminen ei laske dialogisuuden asemaa. Osittain sen merkitys tulee nimittäin siitä, että se mahdollistaa yksilön manipuloida toisia yksilöitä: muuttaa todellisuuden representaatiotaan, jotta toinen toimisi itselleen epäedullisella tavalla (Whiten, 1988).

Yhtä lailla on tärkeää mahdollisuus viestinnän avulla *yhdistää* eriäviä näkökulmia, koska nimenomaan yksilöltä toiselle vaihteleva näkökulma takaa näiden tiedollisen kiinnostuksen toisiinsa (Lotman, 1974, 96; Rommetveit, 1992, 21, kohdat 12–16). Ihmisiä ja muita

kädellisiä näyttää vuorostaan erottavan tarve viestiä pienryhmien ulkopuolelle. Apinala- massa yksilön yksityisyydelle on äärimmäisen vähän tilaa, jonka takia myöskään yksilöltä toiselle eroavia näkökulmia asiointiloihin ei ole eikä siten laajaa viestintätarvetakaan (Jolly, 1999, 172). Vaatii kuitenkin yhä enemmän tutkimuksia selvittää, kumpi on tullut ensin: kyky viestiä pitkälti dekontekstualisoiduin merkein yhteisöjen välillä vai tarve siihen.

OMINAISPIIRRE – MIKSEI?

Vaikka kieli on tehokas dekontekstualisoiva voima, dialogisuus on aina kielellisen diskurssin olennainen komponentti. Dialogisuuden ”ylemman tason”, sosiaalisuuden, merkitystä luonnollisen evoluution eivät ole kiistäneet nekään tutkijat, jotka painottavat kielen kognitiivista arvoa ohi sosiaalisen (esim. Bickerton, 1995). Voikin täydellä syyllä kysyä, miksei nimenomaisesti dialogisuutta – tällä tai muulla nimellä – useammin ole mainittu luonnollisen kielen ominaispiirteiden luettel- on oleellisena jäsenenä: sehän tuntuu tavoit- tavan ihmisen viestinnän ominaisluonteesta jotain keskeisempää ja erityisempää kuin useimmat muut esillä olleet piirteet.

Selitys on ehkä antroposentrisessä maail- mankuvassa. Tiede on viimeisten vuosisatojen aikana vain hitaasti, askel askelelta, siirtänyt ihmisen näkökulmaa sivummas tarkastelun keskiöstä. Ihmisen on vaikea myöntyä tasa- arvoiseen asemaan maailmankaikkeuden ja siinä elävien organismien joukossa. Jokainen askel reunemmas on kivulias. Vaikka maakes- kisestä maailmankuvasta on siirrytty aurinko- keskisen kautta jo hajautettuun universumiin, jossa maapallon paikka on mitättömän galak- sijoukon mitättömän galaksin mitättömällä laita-alueella, kielen evoluution tutkimukses- sa on edelleenkin, kertyneestä todisteistosta huolimatta, tavallista kuvata ihmisen kieltä ”kvalitatiivisesti erilaiseksi” kuin kaikkia mui-

ta tunnettuja eläinten viestintäjärjestelmiä (esim. Zlatev et al., 2005, 1; vrt. Nieminen, 2002b, 8–9). Kielestä näkyy muodostuneen viimeinen ihmisyyden gloorian linnake.

Luetteloja voi olla ohjannut myös tietynlainen näkemys siitä, mitä kieli on. Luonnollisen kielen piirteiden luetteloita luonnehtii tyypillisesti se, että piirteiden taustalla on kielen suhteen täysin kompetentti aikuinen yksilö. Tästä puuttuvat niin ryhmän sisäinen sosiaalisuus kuin sen kehityskin, ja ennen kaikkea ontogeneesin kannalta tärkeä näkökulma siihen, miten kielenoppiminen ilman etukäteen suunniteltua ja tietoisesti valvottua opetusta tapahtuu. Sosiaalisuus on kädellisten älyn evoluution kehys (Whiten & Byrne, 1988). ”Huomion kiinnittäminen sinne, mihin toisen huomio on kiinnittynyt” on tärkeä, jopa välttämätön osatekijä kompleksisten sosiaalisten tapojen oppimisessa.

Voikin kysyä, onko luonnollisen kielen luonnehtijan näkökulmaa ohjannut liikaa ”savannien metsästäjän” myytti, jossa ihmislaji nähdään vain (mahdollisesti kuvitteellisen) yksin toimivan, aikuisen miespuolisen metsästäjäsanokan kautta (Morgan, 1972, 7–9). Lapsen ja hänen vanhempiensa tai lasten keskinäisen vertaisryhmän tilanne unohdetaan tai hylätään merkityksettömänä, vaikka esim. kielen muutos on pitkään nähty myös sukupolvien vaihtumisen ja lapsen kielenoppimisen kautta. Keskittyminen kielsä hallitsevaan, individualistiseen yksilöön näkyy edelleen tarpeessa määritellä kielen hallinnan ehdot niin, ettei niiden täyttäminen muilta kuin kirjallisesti sivistyneiltä länsimaisen kulttuurin kielenkäyttäjiltä olisi mahdollistakaan (vrt. Savage-Rumbaugh et al., 1998, 169–170).

Dialoginen tarkastelukulma avaa erinomaisen kulkukelpoisen tien ulos antroposentrisestä ja savannien metsästäjän myyttiin tukeutuvasta tarkastelusta ja sopii hyvin evolutiiv-

visen tarkastelukulman tueksi. Onkin ehkä aika tunnustaa dialogisuus kaikessa moninaisuudessaan luonnollisen kielen tärkeäksi, jopa keskeiseksi ominaispiirteeksi.

LÄHTEET

- Aitchison, J. (1996). *The seeds of speech: Language origin and evolution*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bickerton, D. (1995). *Language and human behaviour*. UCL Press, London.
- Buller, D. J. (2009). Four fallacies of pop evolutionary psychology. *Scientific American*, 300(1):60–67.
- Dessalles, J.-L. (1998). Altruism, status and the origin of relevance. Teoksessa Hurford et al., s. 130–147.
- Dessalles, J.-L. (2000). Language and hominid politics. Teoksessa Knight et al., s. 62–80.
- Donald, M. (1998). Mimesis and the executive suite: missing links in language evolution. Teoksessa Hurford et al., s. 44–67.
- Dufva, H. & Lähteenmäki, M., toim. (2002). *Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Harris, R. (2000). *Rethinking writing*. Continuum, London & New York.
- Hockett, C. F. (1958). *A course in modern linguistics*. Macmillan, New York.
- Hurford, J. R., Studdert-Kennedy, M., & Knight, C., toim. (1998). *Approaches to the evolution of language: Social and cognitive bases*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jolly, A. (1999). Primate communication, lies, and ideas. Teoksessa Lock & Peters, s. 167–177.
- Karlsson, F. (1998). *Yleinen kielitiede*. Yliopistopaino & Helsinki University Press, Helsinki, 2 laitos.
- Knight, C., Studdert-Kennedy, M., & Hurford, J. R., toim. (2000). *The evolutionary emergence of language: Social function and the origins of linguistic form*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Korhonen, M. (1994). *Kielen synty*. WSOY, Helsinki.

- Krebs, J. R. & Dawkins, R. (1984). Animal signals: Mind reading and manipulation. Teoksessa Krebs, J. R. & Davies, N. B., toim., *Behavioural ecology: An evolutionary approach*, s. 282–309. Blackwell, Oxford, 2 laitos.
- Lähtenmäki, M. (2002). Dialoginen näkökulma kieleen: Mihail Bahtin ja Valentin Vološinov. Teoksessa Dufva & Lähtenmäki, s. 179–199.
- Larjavaara, M. (1990). *Suomen deiksis*. SKS, Helsinki.
- Larjavaara, M. (2007). *Pragmasemantiikka*. SKS, Helsinki.
- Lieberman, P. (1998). *Eve spoke: Human language and human evolution*. Picador, London & Basingstoke.
- Linell, P. (2005). *The written language bias in linguistics: Its nature, origins and transformations*. Routledge, London & New York.
- Lock, A. & Colombo, M. (1999). Cognitive abilities in a comparative perspective. Teoksessa Lock & Peters, s. 596–643.
- Lock, A. & Peters, C. R., toim. (1999). *Handbook of human symbolic evolution*. Blackwell, Oxford.
- Lotman, J. M. (1974). Primary and secondary communication-modeling systems (O sootnošenii pervičnogo i vtoričnogo v kommunikativno-modelirujuših sistemah). Teoksessa Lucid, D. P., toim., *Soviet semiotics. An anthology*, s. 95–98. The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London, 2 laitos.
- Martinet, A. (1949). La double articulation linguistique. *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague*, 5:30–38.
- Morgan, E. (1972). *Naisen esihistoria (The descent of woman)*. Otava, Helsinki.
- Morgan, E. (1990). *Evoluution arvet: Mitä ihmiskeho kertoo alkuperästämme (The scars of evolution)*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Nieminen, T. (2002a). Charles S. Peircen semiotiikka. Teoksessa Dufva & Lähtenmäki, s. 125–154.
- Nieminen, T. (2002b). Evoluution pyörä: miten kielelle käy ajan kanssa? *Tieteessä tapahtuu*, (5):6–10.
- Noble, J. (2000). Cooperation, competition and the evolution of prelinguistic competence. Teoksessa Knight et al., s. 40–61.
- Peirce, C. S. EP = *The essential Peirce: Selected philosophical writings*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis. Toim. Nathan Houser & Christian Kloesel (osa 1, 1992), The Peirce Edition Project (osa 2, 1998).
- Port, R. F. (2008). All is prosody: Phones and phonemes are the ghosts of letters. Teoksessa Barbosa, P. A., Madureira, S., & Reis, C., toim., *Proceedings of the Speech prosody 2008 conference*, s. 7–14. Editoria RG/CNPq, Campinas.
- Rommetveit, R. (1992). Outlines of a dialogically based social-cognitive approach to human cognition and communication. Teoksessa Wold, A. H., toim., *The dialogical alternative: Towards a theory of language and mind*, s. 19–44. Scandinavian University Press, Oslo.
- Saussure, F. de (1916). *Course in general linguistics (Cours de linguistique générale)*. Duckworth, London.
- Savage-Rumbaugh, S., Shanker, S. G., & Taylor, T. J. (1998). *Apes, language, and the human mind*. Oxford University Press, New York & Oxford.
- Whiten, A. (1988). Machiavellian mindreader. Teoksessa Byrne, R. W. & Whiten, A., toim., *Machiavellian intelligence: Social expertise and the evolution of intellect in monkeys, apes, and humans*, s. 2.144–172. Clarendon Press, Oxford.
- Whiten, A. & Byrne, R. W. (1988). Tactical deception in primates. *Behaviour*, 60:28–74.
- Wittgenstein, L. (1953). *Filosofisia tutkimuksia (Philosophische Untersuchungen)*. WSOY, Helsinki.
- Worden, R. (1998). The evolution of language from social intelligence. Teoksessa Hurford et al., s. 148–166.
- Ylikoski, P. & Kokkonen, T. (2009). *Evoluutio ja ihmisluento*. Gaudeamus & Helsinki University Press, Helsinki.
- Zeman, J. J. (1977). Peirce's theory of signs. Teoksessa Sebeok, T. A., toim., *A perfusion of signs*, s. 22–39. Indiana University Press, Bloomington & London.
- Zlatev, J., Persson, T., & Gärdenfors, P. (2005). *Bodily mimesis as the missing link in human cognitive evolution*. Numero 121 sarjassa Lund University Cognitive Studies. Verkkoasiakirja, tarkistettu 2.3.2009. URL: <http://www.lucs.lu.se/LUCS/121/LUCS.121.pdf>.

DIALOGISM AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF NATURAL LANGUAGE?

Tommi Nieminen, Department of Languages, University of Jyväskylä

The present article consists of a proposition for further discussion that dialogism, as defined, for example, by the Russian dialogistic school of linguistics, should be considered an essential but often ignored characteristic of natural language. The features of language so far considered, of which I present an overview based on Mikko Korhonen's (1994) reference list, cannot be claimed to have captured the "special" quality of language (if any) as compared to other semiotic systems; however, many researchers in the field feel that language differs from these, not only quantitatively (having more elements and rules) but qualitatively (being different in kind). Dialogism seems more able than most or all the traditional features to point to that specific characteristic of human communication that makes language unique.

Keywords: Natural language, evolution of language, dialogism.